

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

КСЬОНДЗИК К. В.,
аспірант кафедри міжнародного права
(Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)

УДК 341.1

**РОЛЬ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЗАХИСТУ СОМАТИЧНИХ ТА РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ**

У статті здійснено аналіз функцій Всесвітньої організації охорони здоров'я, пов'язаних із захистом соматичних та репродуктивних прав людини. Крім того, досліджено основні міжнародно-правові акти цієї організації, присвячені питанням захисту соматичних та репродуктивних прав людини.

Ключові слова: ВООЗ, соматичні та репродуктивні права людини, право на здоров'я, трансплантація, людська геноміка, статеве здоров'я.

В статті проведено аналіз функцій Всемирной организации здравоохранения, связанных с защитой соматических и репродуктивных прав человека. Кроме того, исследованы основные международно-правовые акты данной организации, посвященные вопросам защиты соматических и репродуктивных прав человека.

Ключевые слова: ВОЗ, соматические и репродуктивные права человека, право на здоровье, трансплантация, человеческая геномика, половое здоровье.

The article analyzes the functions of the World Health Organization relating to the protection of somatic and reproductive rights. In addition, the author examined the basic international legal acts of the organization dedicated to the protection of somatic and reproductive rights.

Key words: WHO, somatic and reproductive rights, right to health, transplantation, human genomics and sexual health.

Вступ. Важливою частиною механізму міжнародно-правового регулювання будь-якої сфери суспільних відносин є інституційний механізм. Серед інституцій, які займаються імплементацією та захистом соматичних і репродуктивних прав людини (далі – СРПЛ), важливе місце посідає Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ). На ВООЗ як спеціалізовану агенцію ООН у сфері охорони здоров'я покладено виключну інституційну відповідальність щодо впровадження права на здоров'я шляхом координування діяльності вповноважених органів на міжнародній арені.

Дослідження ролі та значення ВООЗ у регулюванні питань, які пов'язані з охороною здоров'я, а також із захистом СРПЛ, є, на нашу думку, дуже важливим. Покращення здоров'я, а також вирішення питань нерівності в наданні медичних послуг та впливу зовнішніх факторів на цей процес вимагає дієвих міжнародних заходів і передбачає глобальні функції щодо охорони здоров'я, які держави, навіть із зовнішньою допомогою, самостійно здійснити не можуть [1].

Ставлення вчених та спеціалістів до ефективності ВООЗ у виконанні покладених на неї обов'язків неоднозначне. На думку деяких учених, ВООЗ відіграє важливу роль у гло-

бальному регулюванні питань, пов'язаних зі здоров'ям та хворобами, ураховуючи її функції прийняття, моніторингу та впровадження міжнародних норм і стандартів, а також координацію численних акторів задля спільної мети [1].

На думку інших, довготривала неспроможність ВООЗ розробити програму із захисту прав людини є доказом того, що ця організація не відіграє ніякої ролі в розвитку права на здоров'я [2].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати функції ВООЗ щодо впровадження та захисту СРПЛ на сучасному етапі, а також проаналізувати, які міжнародно-правові інструменти використовує ВООЗ для виконання цих функцій і чи є юридично обов'язковими такі акти.

Результати дослідження. ВООЗ розпочала свою роботу 7 квітня 1948 р., коли її Статут набрав чинності. Власне, Статут був прийнятий Міжнародною конференцією зі здоров'я 22 липня 1946 р., на той час його підписала 61 держава. У Статуті, зокрема, закріплено принципи та функції ВООЗ.

З часу свого заснування ВООЗ розвинулася з інституції, основною метою діяльності якої був контроль над інфекційними хворобами, до органу з комплексним підходом до покращення здоров'я, який у 1970-х рр. був сформульований у гаслі «Здоров'я для всіх» [3].

За останні півсторіччя ВООЗ багато разів змінювала пріоритети своєї діяльності, а ефективність таких змін не раз піддавалася ретельному аналізу та критиці з боку науковців і спеціалістів. Однак принципи та підходи, закладені у Статуті ВООЗ, значно вплинули на подальший розвиток міжнародно-правового регулювання питань здоров'я та боротьби з хворобами.

Відповідно до *принципів ВООЗ здоров'я* – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів. Володіння найвищим із можливих рівнів здоров'я є одним з основних прав кожної людини, незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного чи соціального стану [4].

При цьому, на думку Б. Маєра, право на здоров'я не гарантує певного стандарту здоров'я. Проблеми зі здоров'ям можуть виникати через генетичну схильність, агресивну поведінку чи нещасні випадки. І оскільки ці фактори впливу на здоров'я знаходяться поза сферою контролю держави, а отже, поза її зобов'язаннями щодо захисту прав людини, то в наукових розвідках часто повторюється думка, що право на здоров'я не завжди передбачає право «бути здоровим». Право на здоров'я як таке існує тільки в тій мірі, якої воно може досягти за допомогою позитивних дій держави [2].

Право на здоров'я за своєю суттю тісно пов'язане із СРПЛ, однак до них не належить. Якщо говорити власне про СРПЛ, то у Статуті ВООЗ закріплено, що здоровий розвиток дитини має першочергове значення; здатність жити гармонійно в мінливих умовах середовища є основною умовою такого розвитку.

До функцій ВООЗ, які безпосередньо стосуються забезпечення захисту СРПЛ, на нашу думку, належать:

- сприяння розвитку охорони материнства й дитинства, а також ужиття заходів, які сприяють можливості гармонійного життя в мінливих умовах середовища;
- заохочення та проведення досліджень у сфері охорони здоров'я;
- сприяння покращенню стандартів навчання та підготовки фахівців у сфері охорони здоров'я, медицини й пов'язаних із ними професій;
- стандартизація діагностичних процедур (де це необхідно) [5].

Проте інші функції ВООЗ, передбачені її Статутом, теж є надзвичайно важливими для забезпечення захисту СРПЛ і, на нашу думку, утворюють своєрідну систему, дієвість якої забезпечується комплексністю використання.

Органами ВООЗ відповідно до Статуту є:

- 1) Всесвітня асамблея охорони здоров'я (далі – Всесвітня асамблея);
- 2) виконавчий комітет;
- 3) секретаріат.

Всесвітня асамблея складається з делегатів, які представляють держави – члени ВООЗ. Відповідно до своїх повноважень Всесвітня асамблея має право приймати конвенції та угоди з будь-якого питання, яке входить до компетенції ВООЗ. Такі конвенції й угоди набувають чинності для кожного члена ВООЗ у порядку, визначеному внутрішніми конституційними процедурами. Кожна держава – член ВООЗ зобов'язується вживати заходи для затвердження конвенції чи угоди протягом вісімнадцяти місяців після їх прийняття або повідомити Генерального директора про причини неприйняття в той же строк.

Крім того, відповідно до ст. 21 Статуту Всесвітня асамблея уповноважена *встановлювати правила*, які стосуються:

- a) санітарних, карантинних вимог та інших заходів, які спрямовані проти міжнародного поширення хвороб;
- b) номенклатурних хвороб, причин смерті та практики суспільної охорони здоров'я;
- c) стандартів діагностичних методів дослідження для їх міжнародного використання;
- d) стандартів щодо нешкідливості, чистоти й сили дії біологічних, фармацевтичних і подібних продуктів, які знаходяться в обороті в міжнародній торгівлі;
- e) реклами і ярликів біологічних, фармацевтичних і подібних продуктів, які знаходяться в обороті в міжнародній торгівлі.

Згідно зі ст. 22 Статуту *правила*, які приймаються відповідно до ст. 21, *стають обов'язковими для всіх членів* після того, як буде належним чином повідомлено про прийняття цих правил Всесвітньою асамблеєю, за винятком тих членів ВООЗ, які сповістять Генерального директора у встановлений у повідомленні строк про відхилення в правилах чи про застереження, які стосуються них [4]. Також Всесвітня асамблея уповноважена надавати *рекомендації* членам щодо будь-якого питання, яке належить до компетенції ВООЗ.

Для виконання своїх цілей та завдань ВООЗ реалізує *різноманітні програми*, деякі з них прямо стосуються захисту СРПЛ, зокрема:

- здоров'я матерів, новонароджених, дітей і підлітків;
- статеве та репродуктивне здоров'я;
- трансплантація;
- людська геноміка у всесвітній системі охорони здоров'я.

Загалом більшість актів, які приймаються під егідою ВООЗ, є актами «м'якого права». Так, у рамках зазначених вище програм ВООЗ прийняла низку резолюцій, рекомендацій та керівних принципів, зокрема:

1) здоров'я матерів, новонароджених, дітей та підлітків:

- Рекомендації ВООЗ щодо покращення медичної допомоги для забезпечення здоров'я матерів і новонароджених, 2015 р.;
- збірка рекомендацій ВООЗ щодо здоров'я матерів, новонароджених, дітей і підлітків, 2013 р.;
- Стандарти здоров'я матерів та новонароджених. Група 1 «Загальні стандарти догляду для здорової вагітності та народження дитини»;

2) статеве та репродуктивне здоров'я:

- рамкова програма «Розробка програм статевого здоров'я»;
- доповідь «Статеве здоров'я, права людини та право»;

3) трансплантація:

- Резолюція Всесвітньої асамблеї 40.13 «Розробка керівних принципів щодо трансплантації органів людини», 1987 р.;
- Стамбульська декларація щодо незаконної торгівлі органами й трансплантаційного туризму, 2008 р.;
- Керівні принципи ВООЗ щодо трансплантації клітин, тканин та органів людини, затверджені Резолюцією Всесвітньої асамблеї 63.22 «Трансплантація органів і тканин людини», 2010 р.;
- Резолюція Всесвітньої асамблеї 57.18 «Трансплантація органів і тканин людини», 2004 р.;

– Чаншанське комюніке щодо нормативних вимог для клінічних досліджень ксе-нотрансплантації, 2008 р.;

4) людська геноміка у всесвітній системі охорони здоров'я:

– доповідь ВООЗ «Рекомендовані міжнародні керівні принципи щодо етичних питань медичної генетики та генетичних послуг», 1998 р.

Збірка рекомендацій ВООЗ щодо здоров'я матерів, новонароджених, дітей і підлітків була видана в 2013 р. У ній даються відповіді на запитання, яку саме медичну допомогу мають отримувати вагітні жінки, матері, новонароджені, діти або підлітки; а також коли вони мають її отримувати, включаючи спосіб життя, який вони мають чи не мають вести [5].

Рамкова програма «Розробка програм статевого здоров'я», прийнята в 2010 р., відзначає важливість створення програм для забезпечення статевого здоров'я у сферах політики та прав людини, освіти, суспільства й культури, економіки та здоров'я [6].

Мета *Стамбульської декларації щодо незаконної торгівлі органами й трансплантаційного туризму* полягає в тому, щоб вирішити нагальні й серйозні проблеми незаконної торгівлі органами, трансплантаційного туризму в контексті глобальної нестачі органів. У декларації даються визначення таким поняттям, як «незаконна торгівля органами», «використання трансплантатів із комерційною метою», «подорожі з метою трансплантації», «трансплантаційний туризм».

Відповідно до Стамбульської декларації неетичні практики трансплантації органів частково є наслідком глобальної нестачі органів для трансплантації, а тому кожна держава повинна намагатися впроваджувати програми для того, щоб запобігти нестачі органів і забезпечити необхідну кількість органів для громадян від донорів з-поміж власного населення або через регіональну співпрацю.

Також Стамбульська декларація закріплює принципи запобігання та протидії незаконній торгівлі органами й трансплантаційному туризму. Крім того, Стамбульська декларація визначає певні стратегії для держав, щоб запобігти незаконній торгівлі органами, використанню трансплантатів із комерційною метою й трансплантаційному туризму, і навпаки, підтримати законні програми з трансплантації для збереження життя людей [7].

Метою *Керівних принципів ВООЗ щодо трансплантації клітин, тканин та органів людини*, затверджених у 2010 р., є надання впорядкованої, прийнятної структурної основи для процедур придбання й трансплантації людських клітин, тканин та органів у лікувальних цілях із дотриманням етичних принципів. При цьому шляхи реалізації таких принципів мають визначатися правовою системою кожної держави [8].

Варто зазначити, що під егідою ВООЗ створюються глосарії й електронні бібліотеки, які уніфікують поняття й акумулюють різноманітні матеріали з питань, що входять до компетенції ВООЗ. Серед них можна виділити такі:

- бібліотека репродуктивного здоров'я ВООЗ;
- ресурсний портал життєво важливих ліків для репродуктивного здоров'я;
- всесвітній глосарій термінів і визначень щодо донорства й трансплантації;
- глосарій термінів та інструментів щодо статі, рівності й прав людини.

Крім того, у питаннях, які пов'язані зі сферою СРПЛ, на нашу думку, основним напрямом діяльності ВООЗ є формулювання етичних та заснованих на фактичних відомостях варіантів політики для держав-членів, а також надання технічної допомоги у створенні стійкого інституційного потенціалу в державах-членах.

Так, наприклад, політика ВООЗ «Здоров'я для всіх» понад два десятиліття широко використовується всіма країнами – членами європейського регіону як модель національної політики охорони здоров'я, як інструмент для розроблення цієї політики і як відповідний пункт для визначення національних завдань у сфері охорони здоров'я [9].

Висновки. Можна констатувати, що під егідою ВООЗ здійснюється важлива робота з формування напрямів дослідження питань, які стосуються різних аспектів здоров'я людини, а також поширення набутих знань серед держав-членів.

Основними актами ВООЗ у сфері впровадження та захисту СРПЛ є акти «м'якого права», які не є обов'язковими для держав-членів. Держави використовують політики, стратегії,

принципи, що розробляються під егідою ВООЗ, для формування відповідних внутрішніх практик і прийняття національного законодавства, яке було б максимально сприятливим та ефективним для впровадження й захисту права на здоров'я.

Робота ВООЗ у сфері впровадження й захисту СРПЛ активізувалася з кінця ХХ ст. і продовжується до сьогодні. На нашу думку, ВООЗ відіграє важливу роль у загальній системі захисту СРПЛ, але не головну.

Список використаних джерел:

1. Prah Ruger J. The Global Role of the World Health Organization / J. Prah Ruger, D. Yach. // Global Health Governance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ghgj.org>
2. Meier B. The highest attainable standard: The World Health Organization, global health governance, and the contentious politics of human rights : PhD dissert / B. Meier. – COLUMBIA UNIVERSITY, 2009. – 320 p.
3. The Role of the World Health Organization in the International System. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/189351#sthash.3OUh1y64.dpuf>.
4. Конституція Всесвітньої організації охорони здоров'я // Всесвітня організація охорони здоров'я. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd48/basic-documents-48th-edition-ru.pdf#page=9>.
5. Збірка рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо здоров'я матерів, новонароджених, дітей та підлітків // Всесвітня організація охорони здоров'я. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/mnca-recommendations/en/.
6. Рамкова програма «Розробка програм статевого здоров'я» // Всесвітня організація охорони здоров'я. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/70501/1/WHO_RHR_HRP_10.22_eng.pdf.
7. Стамбульська декларація щодо незаконної торгівлі органами та трансплантаційного туризму // Всесвітня організація охорони здоров'я. – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://multivu.prnewswire.com/mnr/transplantationsociety/33914/docs/33914-Declaration_of_Istanbul-Lancet.pdf.
8. Керівні принципи Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо трансплантації клітин, тканин та органів людини, затверджені Резолюцією Всесвітньої асамблеї 63.22 «Трансплантація органів та тканин людини» // Всесвітня організація охорони здоров'я. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/transplantation/Guiding_PrinciplesTransplantation_WHA63.22en.pdf.
9. Іншакова Г.В. Регламентация права на охрану здоров'я в міжнародних нормативно-правових актах / Г.В. Іншакова, В.Ф. Москаленко, Т.С. Грузева // Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми й перспективи вдосконалення). – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_186_01.pdf.

